

історії перших поселень у Канаді, а особливо до несправедливого масового ув'язнення в Першій світовій війні, або зусилля другого покоління третьої хвилі зрозуміти участь українців у Другій світовій війні й особливо дати відповідь критикам українського націоналістичного руху. Позитивне поняття про спільноту свого походження, зокрема її історію — один із головних елементів ідентичності. Часто ці історичні зацікавлення різних поколінь поєднуються у спільній праці.

Котрі з цих чотирьох альтернатив конструкції ідентичності найбільше поширені в діаспорі сьогодні й котрі домінуватимуть завтра — питання для емпіричного дослідження. Перевага однієї чи іншої альтернативи залежить і залежатиме від життєвості

певної хвилі імміграції та її поколінь, а також від змін в самій Україні.

Насправді ці альтернативи перехрещуються та існують у комбінаціях. Все ж таки можна припустити, що у далекій перспективі дві останні форми ідентичності переважатимуть. Ідентичність української діаспори меншою мірою спиратиметься на ідеалізований образ України, але, водночас, не буде міцно пов'язуватись зі справжньою Україною. Якщо ідентичність збережуть друге, третє й наступні покоління, вона ґрунтуватиметься на спадку, одержаному від родичів та попередників. Однак збережуться лише ті елементи ідентичності культури, поняття історії, які найменше суперечитимуть ідентичності країни поселення. Це не означає, що нові покоління

втраять спілкування з Україною. Навпаки, контакти триватимуть і зростатимуть мірою того, як в Україні розвиватиметься громадянське суспільство. Але вони вже не будуть такими емоційними й матимуть радше бізнесовий, професійний або туристичний характер. Попри це, якась емоційна нитка завжди залишиться, особливо серед тих, що «відкривають» своє українське походження та яких вабить символіка золотоговерхого Києва чи «західного» Львова.

Досі тут не йшлося про вплив на ідентичність діаспори нових хвиль іммігрантів з України, особливо про п'яту, яку дехто воліє називати четвертою. Сьогодні вона нараховує понад сто тисяч людей, котрі прибули до Північної Америки, починаючи

від 1991 року. На жаль, дослідження цієї хвилі тільки починається. Втім, виразно видно, що її представники відрізняються від своїх попередників тим, що вони не схильні ідеалізувати Україну. Втім, сьогодні ще зарано оцінювати, як саме це вплине на ідентичність діаспори.

Збереження тої чи тої форми української ідентичності залежатиме також від змін структури організаційного життя діаспори. Можна сказати, що чинна структура громадського життя діаспори, з одного боку, допомогла зберегти ідентичність, але, з другого, спричинилася до її загрози й стимулювала процес асиміляції. Поява України як незалежної держави вимагає еволюції структури організаційного життя діаспори. Але це вже окрема тема. □

Куди прямує світ?

Ноам Чомскі

Кілька років тому відомий біолог Ернст Майр із Гарварду опублікував деякі роздуми стосовно можливості існування позаземного інтелекту і дійшов висновку, що така можливість дорівнює нулеві. За основу своїх аргументів він узяв адаптативну функцію так званого вищого інтелекту, а саме людської форми організації розуму. Згідно з Майровими підрахунками, на планеті від зародження життя існувало десь 50 мільйонів видів живих істот, і лише один із них досяг рівня розумового розвитку, необхідного для створення цивілізації. Це сталося досить недавно, мабуть, сто тисяч років тому, в поколінні, всім членам якого вдалося вижити. Припускаючи, що ця форма організації розуму не пройшла випробування селекцією, Майр також стверджує, що життєві форми Землі спростовують думку, буцімто «краще бути розумним, ніж дурним», принаймні з огляду на біологічний успіх, який виправдовує себе у випадку з тарганами та бактеріями, але стає дедалі менш переконливим на вищому рівні організації свідомості.

Епоха існування людства, можливо, дасть нам відповідь, чи краще

бути розумним, а чи дурним. Найщиріше ми сподіваємося, звісно, що на це запитання однозначної відповіді не існує, якщо не вважати людину лише за біологічну помилку, бо всі ці відведені їй сто тисяч років вона використовує на самознищення, а разом і на знищення ще багато чого навколо себе. Напевне, саме цього людство навчилося найкраще, а позаземний спостерігач, коли припустити його існування, дійшов би висновку, що люди виказували це вміння протягом усієї історії, а надто протягом останніх кількох століть, завдаючи шкоди довкіллю, розмаїттю складніших організмів, а також, — із холодним і розрахованим звірством, — одне одному.

1

11 вересня та його наслідки — підхожий приклад. Уже визнано, і, на мою думку, цілком слушно, що страшні вересневі події набули історичного значення. Але мусимо чітко розуміти, чому це слушно. Так, ті злочини були, либонь, випадком найбільшого руйнування з усіх, що їх зазнало людство у мирні часи. Проте, зауважмо це слово, «випадок».

Правда, на жаль, полягає в тім, що злочин є в історії цілком звичайною річчю, поступаючись в анналах жорстокості хіба тільки війні. Наслідки 11 вересня — просто один із безлічі прикладів.

Попри те, що про масштаби недавньої афганської катастрофи можна лише здогадуватися і нам лишаються самі припущення щодо подальшого перебігу подій, неписані закони, закладені у підмурівках більшості політичних рішень, ми знаємо напевно. Вони, своєю чергою, здатні допомогти нам зрозуміти, куди ж усе-таки прямує людство. Відповідь, на превеликий жаль, полягає в тому, що людство прямує давно торованою стежкою, хоч і тут не обійшлося без змін. Злочин 11 вересня справді став переламним моментом історії, але не через його масштаб, а радше через вибір мішені.

Вперше після того, як 1814 року британці спалили Вашингтон, під ударом, мало того, — під правдивою загрозою опинилася територія США. Вперше маємо стільки жертв. Вперше зброя повернулася у зворотньому напрямку, і цей поворот виявився дуже драматичним.

Те саме відбувається і в Європі, тільки тут драматизму ще більше. Так, Європа пережила криваві руїни, але ж то європейці вбивали одне одного, тим часом захопивши більшу частину світу, і то не надто чемно. За небагатьма винятками, вони ніколи не потрапляли під удар своїх іноземних жертв, тож не дивує, що Європу так вразив вересневий терористичний акт. Та якщо 11 вересня справді є драматичним зломом світової історії, у наслідках тих подій нема нічого переламного, тож і проходять вони майже непоміченими.

Стаття є скороченою версією публічної лекції, прочитаної 10 листопада 2001 року в Музичній академії Ченнай (Мадрас, Індія). З англійської переклала Ірина Масленнікова за публікацією в електронному часописі «ZMag» (США).

Відтак постають певні питання, що потребують детального розгляду, якщо ми сподіваємося запобігти наступним трагедіям. Під тими уламками причаїлося питання: чи дійшло вже людство тієї межі, коли стане очевидним, що вищий розум був тільки гротескною похибкою матінки-природи? Та насамперед нам важить збагнути, що саме відбувається у нас перед очима. Потім, беручи трохи загальніше, — що означають слова про «нову війну проти тероризму»? І, нарешті, які тенденції вже тепер стають очевидними?

Можу назвати принаймні декілька таких тенденцій. Одна з них — стрімке нагромадження засобів масового знищення. Друга — зростання загрози довкіллю, яке забезпечує людське життя. А третя — формування міжнародної спільноти панівними державними та приватними владними структурами світу, те, що хибно називають «глобалізацією». Тим часом, думаю, варто серйозно поцікавитися, якою мірою загрозові тенденції, що вже стали такими очевидними, відбивають вибір, природний, ба навіть раціональний для наявних організаційних та ідеологічних структур. Найбільша небезпека полягає в тому, наскільки близькі вони до реальності.

Тож почнімо, хай і коротко, з найпершого і найнагальнішого питання: що ж відбувається у нас перед очима і що ми дізнаємося з цього про те, куди прямує світ за теперішніх провідників?

2

Ще до 11 вересня більшість населення Афганістану, щоб вижити, потребувала міжнародної гуманітарної допомоги. Теперішні оцінки ООН та інших поінформованих органів ніхто не ставить під сумнів. За цими оцінками, кількість людей, чие життя було zagrożене після подій 11 вересня через те, що готувалося бомбардування, і через саму атаку, зросло десь на два з половиною міль-

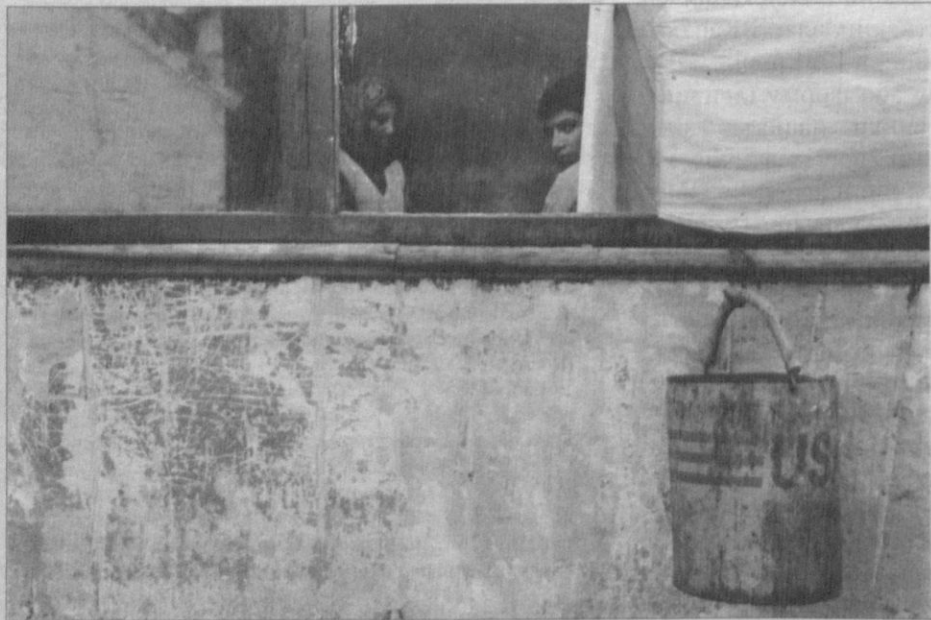

Фото Олександра Галайова (2001)

йони (на 50 відсотків) і нині становить близько семи з половиною мільйонів. Прохання припинити бомбардування, щоб уможливити постачання вкрай необхідної їжі (а ці клопотання подавалися від імені високих посадових осіб ООН, благодійних та інших організацій), було відхилено практично без пояснень.

Організація харчових продуктів і сільського господарства ООН попередила ще до бомбардувань, що військові дії наражатимуть на голод понад сім мільйонів людей. Коли бомбардування почалися, її представники знову нагадали, що ймовірність припинення ближчим часом гуманітарної допомоги дуже висока, і що через бомбардування не засіяно вісімдесят відсотків зернових посівних площ країни, а це ще більше погіршить наслідки військового вторгнення.

Якими будуть ці наслідки, ми ніколи не дізнаємося. Голод не вбиває миттєво. Люди їдять корені та листя, що дозволяє їм деякий час залишатися живими. Одним із численних наслідків голоду може бути смерть за рік чи два дітей, народжених напівголодними матерями. Опікуватися цим ніхто не годен: Захід не зацікавлений, а в інших хронічно бракує коштів. Прикладів тут маємо чимало. Ось, у серпні 1998 року Клінтон бомбардував Судан, знищивши половину фармацевтичних запасів країни та фабрику, що їх виробляла. Тамтешні наслідки невідомі. Нечисленні спроби посольства Німеччини в Судані, а також деяких незалежних агенцій, оцінити матеріальні втрати та кількість людських жертв показали числа в кілька десятків тисяч людей. А взагалі-то, ніхто надто й не придивлявся, бо нікому нема діла! Це не важить, це нормально, це звичайна річ, коли декілька бомб залишають після себе сотні тисяч трупів у бідній африканській країні. Щось подібне, але безперечно більшого засягу, розгортається нині просто у нас на очах. Про наслідки нам нічого не відомо і, скоріш за все, достеменно про це ми ніколи не дізнаємося. Та напевно і на ці наслідки розраховує західна цивілізація, сподіваючись, що вони відповідатимуть її планам. Тож теперішній перебіг подій, як і виправдання, до яких удаються освічені класи, здатен сьогодні здивувати лише тих, хто геть необізнаний у новітній історії...

3

На жаль, ці дуже важливі й контроверсійні теми я змушений облишити заради другого питання: що таке «нова війна проти тероризму»? Завдання перед цивілізованим світом досить чітко було поставлено на найвищому рівні. Мовляв, маємо «викорінити злісне коріння тероризму», зупинити чуму, що її несуть «завіснілі вороги самої цивілізації», дати відсіч «варварам нашого часу» — і таке інше. Далєбі, шляхетний замір!

Та щоб розглянути цей замір у належній перспективі, мусимо визнати: хрестовий похід аж ніяк не є новиною, хай там що нам твердять. Фактично, я щойно повторив слова

президента Рональда Рейгана та його держсекретаря Джорджа Шульца, сказані двадцять років тому. Саме тоді вони прийшли до влади — спершу Рейган, а потім і Шульц, виголошуючи, що боротьба з міжнародним тероризмом стане основою зовнішньої політики Сполучених Штатів. У відповідь на чому вони влаштували [у Центральній Америці] кампанію міжнародного терору, нечувано масштабну та злочинну, яка призвела навіть до засудження Сполучених Штатів Світовим Судом за дії, що їх суд класифікував як «незаконне використання сили», маючи на увазі міжнародний тероризм. Невдовзі з'явилася й резолюція Ради Безпеки ООН із закликом до всіх націй дотримуватися міжнародного права, яким знехтували Сполучені Штати. Надалі ця держава разом із кількома залежними від неї країнами весь час голосувала проти подібних резолюцій Генеральної Асамблеї ООН.

Отож «нову війну проти тероризму», виходить, очолює самотня країна у світі, котру Міжнародний суд справедливості визнав винною у міжнародному тероризмі і котра порушила резолюцію, яка закликає держави дотримуватися норм міжнародного права, що нині, мабуть, є найдоречнішим.

Постанову Світового Суду про припинення міжнародних терористичних злочинів та виплату чималих відшкодувань було презирливо знехтувано. Газета «Нью-Йорк таймс» довела до відома публіки, що суд нагадував «вороже збіговисько» і тому на нього не варто звертати уваги. Вашингтон уміть відреагував на судові рішення дедалі ширшим розгортанням економічної та терористичної війни. Приміром, армії найманців, що отаборилася в Гондурасі, було офіційно наказано атакувати «м'які мішені» — це слова офіційного наказу: атакувати «м'які мішені», — тобто незахищені цивільні цілі, як-от лікарні, сільськогосподарські кооперативи тощо, уникаючи збройних сутичок; це виявилось нескладним завданням завдяки повному американському контролю над повітряним простором і найсучаснішому комунікаційному обладнанню, що його терористичним угрупованням, які вдиралися із закордонних баз, завозили доскохчу.

Відтак, коли мішень, Нікарагуа, таки не витримала нездоланного натиску, більшість поважних оглядачів заходилися вихвалити переможні методи, — ті самі методи, що спричиняють «економічний крах і тягнуть за собою нову довгу та смертоносну війну, яка точитиметься, аж поки виснажене місцеve населення саме не скине небажаний уряд», ті методи, що за, «мінімальну» для нас ціну, лишаючи жертвам «спалені мости, підірвані електростанції та зруйновані ферми» — а також десятки тисяч трупів, про які навіть не згадується, — забезпечують кандидата від Сполучених Штатів «запорукою успіху»: закінченням «злиденного життя мешканців Нікарагуа». Такі статті з'являються подеколи в журналі «Тайм», я цитую найпоказовішу. І в результаті усього цього, за-

являє «Нью-Йорк таймс», «радість з'єднає нас», гордих, як каже її передовиця, з «успіху американської чесної гри».

І знову «радість єднає нас», коли кандидат від США перемагає на виборах у Нікарагуа, які допіру пройшли під суворі застереження Вашингтона про те, що чекає на громадян Нікарагуа, якщо ті не усвідомили своїх обов'язків. «Вашингтон пост», ще один національний часопис, радо розкрив джерело перемоги: «Американський кандидат побудував свою кампанію на обігруванні економічної скрути та воєнних жахів за доби сандиністів», тобто періоду, коли Сполучені Штати вели тут війну з тероризмом і встановили економічну блокаду, знищуючи цю країну.

А Джордж Буш тим часом, хитро поглядаючи на нас з екранів телевізорів, повчає, що «світове право» визнає будь-які прояви терору та вбивства «злом». Звісно, якщо ми не на службі, бо тоді терор і вбивство виявляються засобом досягнення «шляхетної мети» нашої зовнішньої політики, очищення «святимним полум'ям», як пише «Нью-Йорк таймс».

Я пригадав історію з Нікарагуа не тому, що цей приклад міжнародного тероризму найяскравіший, — куди там йому, — а тому, що, з огляду на висновки найвищих міжнародних органів влади справа ця не підлягає обговоренню. Втім, нема тут про що говорити лише тим, кого не цікавлять ані права людини, ані міжнародне право. Оцінивши чисельність цього контингенту (а це неважко, коли згадати, як часто про ці елементарні питання йшлося після 11 вересня), можна навіть без додаткових даних дійти досить сумних висновків про дальший перебіг подій. Після першої війни проти тероризму, ще за Рейгана, державний терор у Центральній Америці, спонсорований Сполученими Штатами, залишив по собі сотні тисяч понівечених трупів, мільйони калікі сиріт і чотири зруйновані

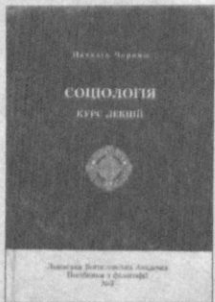
країни. У ті ж роки, у Рейганову еру, під час підтримуваних Заходом ризанин у Південній Африці було винищено приблизно півтора мільйона людей і завдано збитків на шістьдесят мільйонів доларів сусіднім країнам — ось який він, масовий міжнародний тероризм, опертий на США, Велику Британію та інших. Думаю, не треба нагадувати про події у Західній і Центральній Азії тощо.

Отже, і далі сприймати тероризм саме як зброю слабких — значить припускати суттєвої аналітичної помилки, тепер дуже поширеної. Можна говорити про терор слабких проти сильних, але передусім — про замовчуваний, хоча й екстремальніший, терор сильних проти слабких. Безперечно, обидва вони становлять серйозну загрозу, яку ще й підсилює готовість визнати таку політику цілком раціональною з огляду на її дієвість. На те є причина: відомий історик Чарлз Тіллі, який досліджував історичне підґрунтя цієї проблеми, зокрема в Європі, вельми влучно зауважив, що протягом останнього тисячоліття «війна була головною справою більшості європейських держав». І причина та вагома: «Підґрунтя цієї трагічної обставини досить просте: примус — спрацьовує; той, хто застосовує до своїх співвітчизників силу, зрештою змушує їх до поступливості, й відтак має величезний зиск у вигляді грошей, товарів, ієрархії, задоволень, неприступних для осіб менш впливових». Цей загальник добре розуміє більшість людей у цілому світі, адже оцінити його значущість можна й не сягаючи вершин інтелектуального просвітлення.

4

Тепер перейдімо до третьої категорії питань, до тривалих тенденцій, прояви яких спостерігаємо уже сьогодні й спостерігатимемо надалі, хіба тільки з незначними змінами. Тенденції ці стають тим помітнішими,

Львівська Богословська Академія

Наталія Черниш

Соціологія

Курс лекцій

Видання друге,
доповнене

Курс лекцій, що
його підготувала
львівський соціолог
Наталія Черниш

Черниш, виходить уже другим виданням (уперше його випустила у світ «Кальварія» 1996 року). Він належить до нової генерації посібників, що дають змогу запроваджувати сучасні методи викладання із залученням широкого наукового контексту. Програму курсу складають шістьнадцять лекційних тем і два контрольні заняття. Лекції розбито на чотири блоки: соціологія як наука, історія української та зарубіжної соціології, спеціальні соціологічні теорії (соціологія особистості, соціологія сім'ї, соціологія молоді, і поняття, аналіз засадничих концепцій із використанням даних сучасної науки, а також соціологічну інформацію про перебіг соціальних процесів в українському суспільстві; окрім цього в кожному розділі подано список рекомендованої літератури й теми рефератів. Два модулі тестів і вправ дозволяють контролювати засвоєння та використання набутих знань, умінь і навичок. У додатках уміщено тлумачний словник основних соціологічних термінів.

Михайло
Димид

Єпископ
Київської
Церкви
(1589–1891)

Цю ґрунтовну монографію, яку видав у світ Інститут

канонічного права, присвячено дослідженню юридичного статусу та повноважень єпископату об'єднаної Київської церкви, насамперед у католицький період, від Берестейської унії аж до кінця XIX століття. Автор, відомий український еkleзіолог і церковний діяч, співзасновник, професор і перший ректор відновленої Львівської богословської академії, доктор східного церковного права Папського орієнтального інституту в Римі о. Михайло Димид, вивчивши матеріали двадцяти синодів упродовж 250 років і піддавши вичерпному аналізу низку документів про обов'язки єпархіального єпископа, чітко визначив ієрархічну структуру Київської церкви і довів, що саме особа єпископа була її основним об'єднувальним і еkleзіотворчим чинником. Книжку відкриває докладна бібліографія, вступне слово івано-франківського єпарха професора Софрона Мудрого, авторська передмова та вступний історичний нарис від хрещення Руси до Львівського синоду; чотири розділи містять огляд синодів Київської церкви в період підготування та укладення унії з Римським престолом, студії із сутності та природи єпископської влади у східній та київській традиції, опис вибору та номінації єпископа за історико-юридичними матеріалами об'єднаної Київської церкви, нарешті, розгляд прав і обов'язків єпархіального єпископа в традиції об'єднаної Київської церкви та прикінцеві висновки. У додатках подано компendium синодальних документів Київської церкви, чин єпископської хіротонії, короткий словник, а також тематичний, етнічно-географічний та іменний покажчик і покажчик ілюстрацій.

79011, Україна, Львів,
вул. Іларіона Свенціцького, 17
тел./факс (+380-322) 76-04-98;
info@lta.lviv.ua; www.lta.lviv.ua

чим більше влада розширює коло можливостей, яке утворилося внаслідок страху та страждань людей після 11 вересня, і, звісно, використовує ці можливості, щоб накидати жорстокі та регресивні методи управління, які в іншому контексті викликали б обурення. Як це зазвичай буває, одна зі сторін, утягнутих у класову боротьбу, невблаганно торує собі шлях. А от її жертви змушені втішатися підпорядкованістю та покірністю в ім'я патріотизму. Різноманітність застосованих тут методів просто вражає. Наведу лише кілька.

Найважливіший із них — постійне нагромадження засобів, що становлять безпосередню загрозу життю, а саме засобів масового знищення. Потужна ядерна зброя — це зброя, обрана свідомо. Штаб стратегічного командування США, найвпливовіший військовий орган країни, у своїх дослідженнях трактує ядерну зброю як основу арсеналу, бо «на відміну від хімічної та біологічної зброї, надзвичайна руйнівна сила ядерного вибуху діє миттєво, майже зовсім унеможлиблюючи порятунк». Крім того, «наявність ядерної зброї завжди кидає тінь на будь-яку кризу чи конфлікт». А той факт, що Сполучені Штати «перетворюються на ірраціонального та мстивого монстра, коли виникає найменша загроза їхнім інтересам, має стати частиною національного іміджу». Отже, стратегічні позиції держави тільки «зміцняться», якщо деякі її елементи здаватимуться «потенційно неконтрольованими».

Сполучені Штати — країна неординарна, сказати б, унікальна, якщо йдеться про широкий доступ до стратегічних планових документів найвищого рівня, та дивно було б, якби відповідні документи інших країн виявилися радикально відмінними. Поважний опус, який я щойно зачитував, називається «Основні методи залякування після закінчення холодної війни»; цей документ клінтонівських часів, до якого вже кілька років відкрито доступ, залишився майже непоміченим поза межами дуже вузьких дисидентських кіл, хоча припускаю, що інтелектуали інших країн із ним ознайомилися і зробили належні висновки. У майбутньому ми неминує зіткнемося з контрабандою дрібних ядерних зарядів: бомбу вагою 15 фунтів можна провезти через кордон просто у валізі. Небезпеку, і то не лише для Сполучених Штатів, побільшує безпосередня загроза, яку виявило керівництво Департаменту енергетики США. Йдеться про «сорок тисяч ядерних бомб на території колишнього СРСР, що зберігаються у поганих умовах і погано охороняються». Тож одна з найперших відозв нової адміністрації Буша, згідно з якою припинялася невеличка програма допомоги Росії в галузі охорони й демонтажу цієї зброї та забезпечення фахівців постійною роботою, тільки збільшила ризик раптового запуску чи витоку, адже відтепер численним науковцям-ядерникам ніде більше застосувати свої вміння.

За прогнозами, теперішні плани оборони проти балістичних ракет

іще підсилять загрозу. Американські спецслужби стверджують, що будь-які спроби їх впровадити підштовхнуть Китай до розгортання нових ядерних ракет. Очікується, що ядерні запаси цієї країни зростуть вдвічі, можливо, за рахунок збільшення кількості багаторазових ракет незалежного спрямування, а це «дасть Індії та Пакистану привід нарощувати власний ядерний потенціал», що потягне за собою ланцюгову реакцію на Середньому Сході. Інформаційний аналіз підказує, що «єдиною розумною відповіддю Росії буде утримання вже наявної ядерної потуги».

Останні кілька років головним завданням стало перенесення гонки озброєнь у космос. Але термін «гонка озброєнь» тут не зовсім доречний. Сполучені Штати, принаймні сьогодні, є одинокою державою, яка бере участь у цих перегонах, хоча охочих позмагатися у взаємному знищенні не бракує. Скажімо, саме так витлумачили й привітали недавні кроки Індії найагресивніші та найшовіністичніші стратегічні аналітики у США. Відтоді всі ми пройшли невеличкий урок і вивчили першу аксіому міжнародних відносин: жодна з держав не є моральним ідеалом. Їхні урочисті обіцянки геть нічого не варті. Це лише засіб у боротьбі за владу. А далі з ними чинять так, як заманеться, — звісно, якщо немає обмежень певними зовнішніми факторами або з боку своїх-таки громадян, котрі, принаймні у демократичних і вільних суспільствах, мають свободу вибору.

Усі ці програми посилюють небезпеку руйнувань для Сполучених Штатів і решти країн. Але це не новина. Так уже заведено: впроваджувати програми, наперед знаючи, що вони небезпечні для їхніх учасників та ініціаторів. Історія гонки озброєнь за часів холодної війни містить багато таких прикладів і вказує на достатні передумови з історичної давнини. Крім того, розглядати будь-який свідомий вибір минулого має сенс лише в межах тогочасної системи цінностей.

5

Більшість із цих питань досить прямо пов'язані з оцінкою біологічного успіху вищого розуму. П'ятдесят років тому Сполученим Штатам загрожувала лише одна головна небезпека, і то на той час потенційна, — МБР, якої тоді ще не існувало, але яку досить активно розробляли. Цілком можна було припустити, що Советський Союз підпише договір про заборону розробки такої зброї, знаючи, що до її появи ще далеко. Але у своїй загальноновизнаній історії гонки озброєнь МакДжордж Банді, радник із національної безпеки в адміністраціях Кеннеді та Джонсона, стверджує, що не знайшов жодних записів, які вказували б на бажання усунути одинокую потенційну загрозу безпеці США.

Російські архіви, чимало з яких було нещодавно відкрито, підтверджують висновки високопосадових американських аналітиків про те, що Хрущов після смерті Сталіна про-

понував США обопільне скорочення наступальних збройних сил, а коли адміністрація Айзенгавера зігнувала цю ініціативу, він пішов на її одностороннє впровадження, незважаючи на протести власного військового командування. Команда Кеннеді, яка прийшла до влади сорок років тому, безперечно, була згідна з Айзенгавером у тому, що «велика війна здатна зруйнувати північну півкулю». Вони також знали, як стало відомо тільки тепер, про односторонній захід Хрущова, спрямований на радикальне скорочення наступальних сил; свідомі вони були й того, що Сполучені Штати були вже далеко попереду. Попри це, вони відхилили хрущовську пропозицію про обопільність, віддавши перевагу масовому нарощуванню традиційного та ядерного озброєння й забивши, за словами історика Метью Евангеліста, останній цвях у труну «хрущовського плану скорочення советської армії». Отже, нічого нового у пріоритетах ані Клінтона, ані Буша немає.

Щоб зрозуміти логіку цих програм і з'ясувати, чому взаємне знищення вважається цілком раціональною справою, варто згадати догматичний трюїзм про наступ як захист. Адже система протиракетної оборони є лише невеличким складником далеко ширших програм мілітаризації космосу. Головна мета тут — досягти так званого повного домінування, тобто монопольного використання космосу для військових наступальних операцій. Ці плани опубліковано для широкого загалу в документах Космічного командування Сполучених Штатів та інших урядових агентств кілька років тому разом з оглядом проєктів, що перебували в процесі розробки. У перші місяці після приходу адміністрації Буша ці плани були дещо розширені, а після 11 вересня вони ще розширилися завдяки беззастережній експлуатації страхів, породжених цими злочинами.

Що за цим усім стоїть прекрасно розуміють і такі потенційні противники США, як Росія та Китай, і близькі союзники. Головнокомандувач китайської армії лише вголос висловив загальну думку, зауваживши, що «як тільки у Сполучених Штатів з'являється впевненість, ніби вони володіють і міцним списом, і не менш міцним щитом заразом, вони завчасно роблять висновок, що ніхто їм не може зашкодити і можна шкодити кому тільки заманеться». Корпорація «Ренд», одна з найбільших дослідницьких фірм у галузі військового планування, ретельно вивчивши питання, дійшла майже того самого висновку, що й китайці: система захисту від балістичних ракет — це «не так щит, як, радше, дозвіл вести військові операції».

Зрозуміло, що система протиракетного захисту, навіть якщо вона технічно здійсненна, має покладатися на супутниковий зв'язок, а знищити супутник набагато легше, ніж збити ракету. Це одна з причин, чому Сполучені Штати намагаються встановити повне домінування у цій галузі, такий тотальний контроль над космосом, щоб ворог не мав до-

ступу навіть до примітивної зброї. А для цього потрібна наступальна космічна техніка, зокрема космічна зброя глобального знищення, тобто ядерні боеголовки, які миттєво запускаються під контролем комп'ютера. Це украй підвищує небезпеку повного знищення, досить статися якомусь нещасному випадку, до яких складні системи мають неабияку схильність.

Нам намагаються довести, що потреба у тотальному домінуванні зростає внаслідок «глобалізації економіки». Адже, за попередніми оцінками, глобалізація неминуче призводить до зростання проміжного класу між «заможними» і «незаможними»; цей прогноз поділяють також американські науковці й аналітики спецслужб. Планувальники, які побоюються, що подальше розшарування суспільства може викликати невдоволення серед малозабезпечених, переконані, що Сполучені Штати мають бути готовими взяти ситуацію під контроль за допомогою космічних систем і «завдати влучного удару з космосу [у відповідь] на поширення світом зброї масового знищення» — доволі передбачуваний наслідок впровадження рекомендованих програм, так само, як і щойно згадане соціальне розшарування є неминучим наслідком обраної нами моделі глобалізації. Як бачите, усе це суперечить визнанням економічним теоріям, проте відповідає тій реальності, засадничий принцип котрої проголошує: гегемонія важливіша за виживання.

6

Тепер розгляньмо ще одну вочевидь неблаганну тенденцію — знищення довкілля, запоруки людського життя. Адміністрацію Буша широко критикують за її намагання торпедувати Кіотський протокол під тим претекстом, зокрема, що приєднання до протоколу нібито зашкодить економіці Сполучених Штатів. Ця критика сприймається досить дивно, прецінь така лінія поведінки є цілком виправданою з огляду на панівну ідеологію. Щодня нам втлумачують віру в неокласичні ринкові відносини, де окремі особистості виступають як раціональні нарощувачі добробуту. Ринок ідеально реагує на їхній вибір у вигляді валютних вкладів. Значущість людських інтересів вимірюється так само. А точніше, інтереси людей, котрі не мають ані права голосу, ані грошей, анічогісінько й не варті. Приміром, інтереси майбутнього покоління, яке не має грошових інвестицій на ринку.

Отже, ми вважатимемо раціональною спробу унеможливити для наших онуків пристойне існування, якщо завдяки цьому та за підтримки різноманітних галузей промисловости, тільки на те і спрямованих, зуміємо якомога підвищити власний добробут, що його ми ж самі й проголосили найпершою цінністю. Сьогодні загрозу життю дедалі більше підсилюють уперті намагання послабити структури, створені на те, щоби пом'якшити суворі наслідки ринкового фундаменталізму, але ще загрозливіші спроби підірвати куль-

туру взаєморозуміння та солідарности, яку ці інституції плекають. Це, мабуть, уже інший шлях до катастрофи — та, знову-таки, раціональний у контексті божевільної системи доктрин й установ.

7

Лишається перейти до останнього зі згаданих мною питань — до процесу з гучним ім'ям «глобалізація». Але спершу з'ясуємо саме поняття. Як-що вживати його нейтрально, то глобалізація — це просто процес міжнародної інтеграції, не більше і не менше, а оцінюючи те, добра вона чи погана, треба брати до уваги наслідки. У догматичній системі, що поширилася скрізь завдяки впливовості Заходу, значення цього терміна дещо звужують, застосовуючи його до конкретної форми міжнародної інтеграції, особливо інтенсивно впроваджуваної протягом останньої чверті століття, передусім в інтересах певної групи осіб, у руках яких сконцентровано владу, — та всупереч «неістотним» інтересам решти населення. Уживаючи таку термінологію, неважко затаврувати широкі маси людей, що протестують проти цих програм, як «анти-глобалістів», а ті, під впливом ідеології та влади, навіть погодяться з цим курйозним прізвиськом, яке дозволяє всіляко висміювати їх як «примітивістів», котрі на горі бідним мріють повернути «кам'яний вік» тощо. Саме такою, власне, і має бути фанатична пропаганда, хоча все ж трохи дивно, що їй улягають навіть її жертви. А таки не мусили б! Жодна людина при здоровому глузді не стане опиратися глобалізації. Проблема у тому, яких форм та глобалізація набуває.

Та форма міжнародної інтеграції, що про неї йдеться, носить назву «неоліберальної», а це вже справжня омана. Політика ця зовсім не «нова» і напевне аж ніяк не «ліберальна», що сьогодні видно цілком ясно. Двосотрічна історія Британської Індії наочно показала, як лібералізм можна перетворити на засіб контролю та руйнування. Сучасна версія цієї традиції втілюється у двосічній доктрині вільної торгівлі та лібералізму: ви мусите підкоритися їй, аби ми змогли вас знищити, а от ми наполягатимемо на захисті з боку сильної держави-покровителя чи вдаватимемося до інших заходів, щоби, крий Боже, не підпасти під дію законів ринку, хіба тільки ігровий стіл виявиться, так би мовити, «рівним», тобто настільки збитим на нашу користь, що ми будемо впевнені у перемозі.

Той факт, що нові сценарії просто надають сучаснішого звучання традиційним, не повинен дивувати. Саме цього і слід було сподіватися, лише глянувши на винахідників: найзаможніші, найвпливовіші держави, міжнародні фінансові інститути, що виконують їхні директиви, та їхню таки добірку мегакорпорацій, які, прагнучи монополії у більшості секторів економіки, великою мірою покладаються на державний сектор, аби усунути ризик і витрати та здинамізувати економіку, нерідко коштом її милітаризації.

Такі центри концентрації влади часто скромно іменують себе «міжнародною спільнотою», та, напевно, тут доречнішим буде термін «господарі світу», що його минулого січня використала «Файненшл Таймс», пишучи про Давоську конференцію. Оскільки господар є ідеалом Адама Сміта, думаю, вони погодяться із саме таким означенням їхньої діяльності, хоча, напевно, вимагатимуть точнішої назви — «господарі людства». Смітові йшлося про людей, у яких він убачав «головних архітекторів» тогочасної політики, — про англійських «торгівців і промисловців», які понад усе піклувалися про власний інтерес, нехтуючи можливими «болісними» наслідками для решти людей, навіть для англійського народу. «Головні архітектори, — писав він, — засвоїли ниці моральні принципи господарів людства: все собі, і нічого іншим». Чи не це ми спостерігаємо сьогодні?

Відтоді корпоративний менеджмент, розвинений аж до такої міри, що, либонь, налякав би самих батьків класичного лібералізму, підпертий найновішими міжнародними економічними угодами, озброєний радикальним судовим активізмом, наділений правами, куди ширшими, ніж права особи, став просто непоборним. Останні торговельні угоди лише зміцнили ці приватні тиранії, дозволивши висловлювати невдоволення державною політикою у галузі охорони здоров'я, захисту довкілля, прав робітників і таке інше, — тобто з питань, що «дорівнюють конфіскації», прецінь загрожують майбутньому зискові. У подальших спробах zdeформувати принципи класичного лібералізму ці величезні центри неконтрольованої приватної влади вдаються до контролю над ринком. Ідеться і про внутрішні перекази (закордонні перекази в межах певної корпоративної установи), і про спільне користування послугами, і про стратегічні альянси, і ще про цілу купу різноманітних засобів ухилитися від ринкових законів, засобів, які, власне, переважно і складають те, що ми помилково називаємо «торгівлею». Коли вам повідомляють про зростання обсягів торгівлі, це означає, що торгівля у традиційному розумінні фактично переживає занепад!

Гуманітарні наслідки такої політики давно вже турбують тих, хто не належить до табору господарів всесвіту. Протягом багатьох років на Півдні регулярно вибухають масові протести проти нового режиму міжнародної економіки. Ці протести дедалі важче ігнорувати мірою того, як їм починають висловлювати свою підтримку інші багаті країни, що останнім часом траплялося дуже часто. У Сполучених Штатах, попри майже одностайну підтримку з боку офіційної влади угод про вільну торгівлю, або, за висловом журналу «Волл стрит джорнел», «угод про свободу інвестувань», населення все ще проти. Саме тому НАФТА (Північноамериканська угода про вільну торгівлю) укладено кілька років тому крадькома. І дотепер зі шпальт вільної преси годі довідатися про офіційну позицію робітничого руху,

Видавництво «СМОЛОСКИП»

започаткувало книжкову серію «Розстріляне Відродження»

Воно випускатиме її спільно з Інститутом літератури Академії наук України. Як оголошують видавці, в добірці авторів (передусім репресованих і замовчуваних українських модерних прозаїків) новостворена серія буде багато в чому суголосною з однойменною антологією української літератури 1920–30-х років, яку свого часу уклав Юрій Лавріненко. Серійні книжки матимуть однакову структуру: передмова упорядника, оригінальні твори автора, критичні статті про нього та його творчість, відтак листи, якщо вони є, архівні фотодокументи, зрештою, коментарі та рекомендована література (проект задумано як освітній, тож упорядники орієнтуватимуться на шкільну та вузівську програми). Упорядкування більшості томів доручено молодим науковцям, які застосовують нові, подеколи й дискусійні методи дослідження. На думку видавців, така контрверсійність і небезсторонність інтерпретації має тільки підсилювати читачий інтерес і до публікованих творів, і до їхніх авторів.

Щойно вийшли в світ однотомники вибраних творів Аркадія Любченка та Майка Йогансена.

Аркадій Любченко Вибрані твори

Упорядкування,
вступна стаття,
примітки
Лесі Пізнюк

Книжку Аркадія Любченка складає відтворена за прижиттєвими виданнями мала проза — двадцять новел, зокрема знаменитий «Вертел», а також «Гордійко», «Кукіль», «Тихий хутір», «Гайдар», «Via dolorosa», «Китайська новела», «Кров» та інші. Любченкову творчість коментує у передньому слові упорядниця Леся Пізнюк («Той самий Любченко»), а також Григорій Костюк («Поет юності і сили») та Юрій Шерех («Колір нестримних палахтін»).

Майк Йогансен Вибрані твори

Упорядкування,
вступна стаття,
примітки
Ростислава
Мельникова

До книжки ввійшли друковані за прижиттєвими джерелами «авантюрний роман» «Пригоди Мак-Лейтона, Гаррі Руперта та інших», найвідоміша повість письменника «Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альцести у Слобожанську Швайцарію», новели «Майборода», «Оповідання про Майкла Паркера», «Списана спина», «Життя Гая Сергійовича Шайби», а також трактат або ж, за авторським означенням, «практичний poradnik молодим прозаїкам» «Як будеється оповідання. Аналіз прозових зразків». Біографічний нарис і коментар до опублікованих текстів містяться у передньому слові упорядника Ростислава Мельникова («Людина з химерним ім'ям») і статті Степана Крижанівського «Романтик революційного слова».

03118 Київ, пров. Балакірева, 1
Тел. і факс (044) 265-97-50
E-mail: mbf@smoloskyp.kiev.ua
http://www.smoloskyp.kiev.ua

Видавництво «Літопис»

Норвезький письменник Юстейн Гордер здобув міжнародне визнання завдяки своєму роману-бестселеру про історію філософії «Світ Софії». Видавництво «Літопис» пропонує ще дві книжки цього автора, що їх переклала для українського читача Наталя Іваничук.

Юстейн Гордер Vita brevis Лист Флорії Емілії до Аврелія Августина

«Vita brevis» є нібито перекладом листа, що його написала жінка на ім'я

Флорія Емілія до свого коханого Аврелія Августина, який після глибокої душевної драми присвятив своє життя пошукам духовної сутності людини. Подібно до «Сповіді» Августина, лист Флорії Емілії глибинно особистісний, бо подає суто земне розуміння людського щастя й людської любові, яке протиставляється теологічному розумінню світу й людського призначення. Читач може стати свідком складного діалогу Флорії Емілії з Аврелієм Августином, а отже, опинитися в просторі їхнього мислення і зробити свій висновок про людське в людині, про повноту людського життя, яке таке коротке і тому так спрагло шукає виміру вічності.

Юстейн Гордер У дзеркалі, у загадці

Письменник запрошує читача до діалогу про вічні проблеми, які хвилюють дорослих і дітей. У

велику таїну людського життя й смерті, у простір між реальністю та потойбіччям, у незбагнену загадку задзеркалля заглядає за допомогою ангела Арієля уява тяжко хворої дівчинки Сесілії, аби віднайти там відображення дійсності. Метафора апостола Павла влучно окреслює диво, співучасниками якого ми стаємо разом із Сесілією та добрим духом Аріелем.

Цветан Тодоров Обличчям до екстремі

Переклала
з французької
Ярина Салига

Уславлений французький філолог-структураліст, критик і літературознавець Цветан Тодоров так визначає потрібний предмет своєї книжки науково-публіцистичних есеїв: «Першу її грань становлять радянські чи німецькі табори; тоталітарні режими, які їх породили; Друга світова війна, під час якої вони досягли свого розквіту, словом — історія. Другу — деякі дані про мене і невелика історія мого життя. Третю — моральна тематика: питання, які я вирішив поставити першій і другій історіям». Сталінські й гітлерівські табори, що їх автор розглядає як політичну екстрему тоталітарного режиму (адже створюючи екстремальну ситуацію людського існування, вони «висвітлюють правду про звичайні ситуації»), повстання у варшавському гетто 1943 року і Варшавське повстання 1944 року — ці та інші сюжети з граничною ясністю виявляють основні прояви людського буття й категорії моралі — героїзм і святість, гідність і турбота, зло й деперсоніфікація, сумирність і насолода від влади.

79000, Львів, вул. Костюшка, 2
Тел./факс (0322) 72-15-71
E-mail: kms@litopys.lviv.ua
http://www.litopys.lviv.ua

як і досить схожу думку й альтернативні пропозиції Відділу технологічних оцінок при Конгресі США. Досить важливо завадити загальові зрозуміти, що його інтуїтивне неприйняття цих угод чудово обгрунтоване у звітах респектабельних аналітиків.

Виникає питання, чому загальний опір глобалізації (чи тому, що ми називаємо глобалізацією) лишається таким потужним уже протягом багатьох років. Досить дивно, з огляду на те, що глобалізація, як нам увесь час твердять, буцімто привела до нечуваного зростання добробуту. Найбільшою мірою це справедливе для Сполучених Штатів з їхньою «казковою економікою». Адже протягом 90-х США тішилися «найбільшим піднесенням економіки за всю історію не тільки Америки, але й цілого світу», як, наприклад, писав минулого року в «Нью-Йорк таймсі» Ентоні Льюїс, погоджуючись із тим, що, звісно, швидкий ріст і небачений розквіт, які ми завдячуємо глобалізації, мають певну побочну дію: скажімо, поглиблюється нерівність — через те, що декому бракує професійних навичок, аби насолоджуватися цими чудовими дарами та можливостями...

Ця картина вже настільки усталася, що іноді важко усвідомити: вона цілковито хибна, й окрім поглиблення нерівності, в ній немає ані крихти правди. Американський показник економічного росту на душу населення у ревучі 90-ті майже дорівнював європейському і був набагато нижчий, ніж у перші двадцять п'ять повоєнних років, іще до початку глобалізації. Тож виникає запитання: чому звична картина настільки суперечить неспростовним — а вони такі неспростовні! — фактам? Відповідь дуже проста. Насправді дев'яності уособлювали великий економічний бум лише для невеличкої частини суспільства, до якої належали і ті, хто й далі повідомляє усім чудові новини. Ось тільки світ довкола них змінився.

8

Звернімося тепер до віддаленіших подій. Інтеграційні процеси у міжнародній економіці, які суто технічно можна назвати глобалізацією, стабільно набирали обертів до початку Першої світової війни, відтак дещо уповільнилися у міжвоєнний період, але відновилися по Другій світовій війні. Сьогодні за валовими показниками рівень інтеграції приблизно дорівнює показникам столітньої давнини. Але сама її структура тепер дещо інакша. За деякими показниками період до початку Першої світової війни відрізнявся вищим рівнем міжнародної інтеграції, — насамперед, завдяки міграції населення, тій, за Адамом Смітом, «вільній циркуляції робочої сили», яка й заклала підґрунтя під свободу торгівлі. Цей показник досягнув максимуму перед Першою світовою війною; сьогодні він набагато нижчий. Але за іншими показниками глобалізація випереджає тогочасний рівень, найбільше — за обертанням тимчасового спекулятивного капіталу, що на сьогодні перевищило всі попередні рекорди. Ці відмінності відбивають основні характерні риси нового глобалізаційного сценарію. Капіталу надається надмірне значення, тоді як люди відходять на другий план.

Звісно, існує й інший критерій глобалізації: міра залученості до глобального ринку, тобто до встановлення єдиних у цілому світі цін і норм погодинної оплати праці. Але про це аж ніяк не йдеться; насправді, маємо щось зовсім протилежне. У плані прибутків глобалізація позначилася лише швидким поглибленням майнової нерівності — як в окремих країнах, так і в світі загалом. Очікується, що поглиблення це триватиме.

Спецслужби США, спільно з науковцями та фахівцями з питань приватного сектору, допіру оприлюднили новий звіт із прогнозами на найближчі п'ятнадцять років. Найоптимістичніший із кількох сценаріїв полягає в тому, що теперішній курс «глобалізації» не зміниться: «Вона поширюватиметься, переживаючи різкі занепади, й супроводжуватиметься хронічною фінансовою нестабільністю та поглибленням майнового розшарування». Це потягне за собою менші обсяги злиття, уповільнить темпи глобалізації у технічному розумінні, але прискорить їх теоретично. А фінансова нестабільність, звісно, означатиме зниження економічного росту та підвищення ризику.

Це певною мірою визначає напрямок, у якому рухатиметься світ, принаймні, якщо його господарі спроможуться довести справу до кінця без серйозних перепон з боку мас. Як я вже зауважив, військові планувальники схиляються саме до такої перспективи і відверто пояснюють, що всеохопні джерела насильства, тепер переміщені у космос, триматимуть чимраз більшу кількість незможних під контролем.

Аби зрозуміти, що до цього спричинилося, кинемо оком, не вдаючися в деталі, на цілу епоху після Другої світової війни. Її можна розділити на два періоди. Перший тривав до початку 70-х: це були часи Бреттон-Вудських угод, фінансового регулювання та жорсткої валютної політики, часи досить значного і водночас рівномірного росту економіки. Цей період зазвичай називають «золотою добою» капіталізму. За останні чверть століття ситуація суттєво змінилася: припинила існування Бреттон-Вудська система, лібералізовано фінансові ринки, знято обмеження з вільного обертання капіталу, здійснено грошові реформи. Згідно з традиційними уявленнями, такі події мали би сприйматися як свідчення повного занепаду — економіки, продуктивності, інвестувань, навіть самої торгівлі. Адже не можна не визнати, що за останні двадцять п'ять років глобалізації темпи торгівлі (враховуючи всю умовність цього терміну) значно уповільнилися, та й різке підвищення відсоткових ставок, м'яко кажучи, не пішло економіці на користь і призвело до посилення фінансової нестабільності та інших прикрих наслідків.

Можна сперечатися щодо економічних наслідків лібералізації капіталу, але один із них вимальовується досить чітко: вона підмиває основи демократії. Цього дуже добре свідомі були США та Велика Британія, коли по Другій світовій війні уклали Бреттон-Вудські угоди. Однією з причин (і, мабуть, найочевиднішою) того, чому основним пунктом цієї домовленості стало фінансове регулювання, було прагнення надати урядам країн можливість здійснювати соціальні демократичні програми, які на той час підтримувала переважна більшість населення у цілому світі й у Сполучених Штатах зокрема. Вільний рух капіталу передбачає існування так званого «дієвого парламенту», що має право вето над рішеннями уряду, різко обмежуючи демократичні свободи. Науковці стверджують, що за умови вільного капіталообігу уряди мають справу з «подвійним колом виборців» — із власне електоратом та зі спекулянтами, які «влаштовують постійні референдуми щодо державних законів», і якщо ті закони їм не до вподоби, то накладають на них вето, вражаючи грошову одиницю країни або вилучаючи капітал. Навіть у заможних країнах переважають оті «приватні виборці». Саме тут різюча відмінність сучасного етапу глобалізації від періоду до Першої світової війни, на який вона почасти скидається.

Наступ на демократію — це, либонь, найвиразніша риса теперішньої «свинцевої доби» глобалізації, коли ухвалення тих чи тих соціально-економічних рішень дедалі більше залежить від неконтрольованих центрів концентрації влади, невилучного складника неоліберальних реформ.

Зауважмо, що рамки цього антидемократичного наступу стають чимраз ширшими. Згадаймо проблему Генеральної угоди про торгівлю послугами (ГАТС), обговорювану у місті Доха без попередніх дебатів у Женеві. Термін «послуги» стосується усіх сфер життя демократичного суспільства. Охорона здоров'я, освіта, соціальна допомога, страхування, комунікації, водопостачання та забезпечення іншими ресурсами тощо, — все це «послуги». А от ототожнення послуг із торгівлею не має жодного сенсу. Та оскільки термін «торгівля» давно утратив своє первинне значення, він може поширюватися і на цю категорію, фактично маскуючи передачу послуг у приватні руки.

Поняття «торгівля послугами» насправді прикриває програми, зроблені задля знищення громадської незалежності та зруження спектра демократичного вибору, коли право ухвалювати рішення щодо найважливіших аспектів життя передається від широкого загалу до рук неконтрольованих приватних тираній. Масові протести у Квебеку минулого квітня під час Усеамериканського саміту почасти було спрямовано проти таємного (зокрема і через самоцензуру вільної преси) впровадження принципів ГАТС як першого кроку до створення зони вільної торгівлі на Американському континенті. Очевидно, потрібні були вагомні підстави на те, щоб люди дуже різних поглядів (скажімо, впливові проф-

спілки та соціально-демократичні партії Південної Америки разом із їхніми суперниками з Півночі) поєдналися у безпрецедентному союзі під гаслом опору планам міністрів і керівників корпорацій, погоджених за зачиненими дверима.

Тож підсумуймо. У Сполучених Штатах перехід від «золотої» до «свинцевої» ери справді відбувся. Прибутки сімдесяти відсотків населення або не змінилися, або впали за останні двадцять п'ять років «казкової економіки». Картина стає ще виразнішою, якщо порівнювати не тільки абсолютні показники, але й реальні ціни.

Правила гри, що їх запропонувала Всесвітня торговельна організація, скоріш за все, тільки погіршать ситуацію. Вони чітко окреслюють засоби, що їх використовувала кожна заможна країна: Англія, США, Японія та інші, щоб досягти нинішнього рівня, а разом забезпечують безпрецедентну міру захисту багатих (згадаймо, приміром, закон про патенти, який обмежує інноваційну діяльність і дозволяє корпораціям накопичувати величезні статки, мо-

нополізуючи ціни на продукти, величезна роль у розробці яких належить цілому суспільству).

Якби цей режим було силою впроваджено у Сполучених Штатах років зо двісті тому, Нова Англія, де я живу, нині спеціалізувалася б винятково на експорті риби. Тут напевно не було б текстильної промисловості, яка своє існування завдячує тільки надмірним тарифам, спрямованим на витіснення якіснішої британської продукції, не було б чорної індустрії та інших промислових галузей, які ми тепер маємо, зокрема й завдяки кончечному протекціонізму за Рейгана.

9

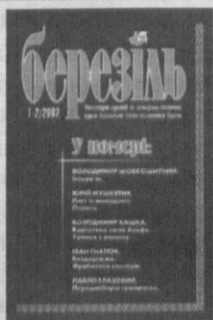
Я не хочу припускати, що геть усі прогнози однаково похмурі. Немає потреби доводити, що життя на Землі — це біологічна помилка. Впроваджені останніх десятиліть світ побачив декілька досить обнадійливих зрушень.

Одне з них — виникнення культури прав людини серед широкого загалу, тенденція, що набула швидкого розвитку від 1960-х років, коли

увесь неспокій того періоду зрештою тільки пришвидшив дальший розвиток цивілізованого суспільства у багатьох країнах світу. Цей період позначився підвищеною стурбованістю правами суспільства та людини, а надто правами національних меншин, правами жінок та правами наступних поколінь. За останні десятиліття значного розвитку набув рух за опіку навколишнім середовищем.

За весь період історії сьогодення принаймні у деяких аспектах життя сталися значні зрушення в напрямку демократії та розвитку прав людини. Але за рідкісним винятком ці здобутки є результатом праці лише окремої людини. Для більшості держав та впливових організацій вони звичай впроваджувалися шляхом масової боротьби. Сучасний оптиміст дотримується думки, і не безпідставно, що плин історичних подій розкриває дедалі більшу вартість прав людини та розширення їх спектра, — звісно, не без різких відкочувань назад, однак саме так воно є. Ці питання залишаються актуальними й сьогодні. Шкідливий вплив

проекту загальної глобалізації вже кілька років підливав масла у вогонь масових протестів і суспільних заворушень на Півдні, які за останні кілька років здобули підтримку від провідних суспільних кіл розвинутих індустріалізованих країн, що своєю чергою сприяло створенню нових об'єднань серед простого населення. Ці об'єднання досить перспективні, до того ж вони вже безпосередньо впливають на зміну політичних орієнтирів, а іноді навіть і законів міжнародних фінансових організацій, ділового світу, та просто загальний перебіг життя. Найбільшим здобутком країн Заходу стала революція прав людини у державній практиці, що певною мірою знизило рівень державної злочинності. Ці здобутки можуть стати насправді цінними, якщо темпи їх просувань не зменшаться, якщо вони розвиватимуть в суспільствах співчуття, солідарності і взаємодопомоги, як це відбувається сьогодні. Я вважаю, що майбутнє нашого з вами життя, що нині опинилося під загрозою, великою мірою залежить від подальшого рівня розвитку цих сил. □

Березіль
Літературно-художній
і громадсько-політичний журнал
Національної спілки
письменників України
ч. 1-2, 2002

Нове цьогорічне число часопису відкривається інтерв'ю, що його Валентина Овод узяла у Володимира Шовкошитного — письменника, заступника голови партії «Собор». Також у відділі публіцистики подано статтю Світлани Кузьменко про вплив Шевченкового «Кобзаря» на її «духове формування»; спогади композитора Тараса Кравцова про співпрацю з Володимиром Сосюрою; критичні зауваги Миколи Шатилова щодо мови новинарів радіо «Свобода» та допис Миколи Рябчука на спогад нещодавно померлого західного українця професора Джорджа (Юрія) Луцького.

Літературна частина подає добірки поезій Ірини Мироненко, Ігоря Павлюка, Олени О'Лір, Олега Кочевих; повість Юрія Мушкетика «Лист із молодості»; фрагменти «Картотеки пана Альфи» Володимира Кашки; уривки спогадів сталінського політв'язня Івана Гнатюка під назвою «Бездоріжжя» — це друга частина його мемуарів, перша, «Стежки-дороги», вийшла окремою книжкою, за яку авторові присуджено Національну премію ім. Шевченка. Друкується оповідання польського письменника Александера Баумгартена «Брати» (в перекладі Юрія Стадніченка).

Відділ критики пропонує читачам розмову Ірини Лобовик із поеткою Галиною Тарасюк. У розвідці «Записки Кирпатого Мефістофеля» у контексті фройдівської терії сексуальності Ірини Кошової йдеться про проблеми статі в романах Володимира Винниченка 1911–1920 років. Різні думки різних авторів — Анни Білої, Олега Солов'я та Євгена Барана — представлено у статтях про творчу самореалізацію поета, критика, прозаїка Ігоря Бондаря-Терещенка. Серед іншого вміщено відгук Василя Слапчука на першу прозову книжку поета Андрія Криштальського «Чорний сторож» та відгук Аркадія Філатова на першу поетичну книжку критика Олени Логвиненко «Гілка небесного вогню». І на завершення подано «Передвиборні гуморески» Павла Глазового.

Адреса редакції: 310002, м. Харків,
вул. Чернишевського, 59
тел.: 43-41-84, 43-11-09, 43-41-54

2001, №12

Слово і ЧАС

2002, №1

Останнє тогорічне число журналу «Слово і час» відкриває стаття Євгена Нахліка про літературно-критичний доробок одного з зачинателів нової української літератури в Галичині й опонента «Руської трійці» Йосифа Левицького. Жанна Ляхова звертається до цілком проскрибованої донедавна теми: єдиного відомого українськомовного тексту Миколи Гоголя — записки до польського поета Богдана Залеського; на жаль, реконструюючи ідеологічний контекст документа, авторка не враховує ранішої студії Василя Гришка на цю саму тему. Спробу цілісного аналізу поетичної спадщини Івана Манжури без «громадянського» ретушу робить Микола Бондар у статті «Живопис мелодійного слова». Не позбавлене свіжих спостережень над поетикою Антоничевого ідіостилю, хоча й дещо сумбурне, дослідження Алли Бондаренко «Словесні маски «дитини буття» в художньому мовомисленні Б.-І. Антонича». Студія Ніли Зборовської «Стильовий портрет шістдесятництва» (на матеріялі прози Григора Тютюнника, Євгена Гуцала, Романа Андріяшика, Павла Загребельного та Олеса Гончара) є розділом колективної монографії «Стильові тенденції української літератури ХХ століття», що її підготували науковці Інституту літератури ім. Шевченка НАНУ. Розвідку Вікторії Поліщук присвячено розмежуванню термінів «герой», «персонаж», «актант» і «актор» на прикладі новелістики Володимира Назаренка.

На цьому тлі доволі випадковим видається поверховий причинок Людмили Дерези «Казкар Козак Луганський», написаний до 200-річчя від дня народження Володимира Дала.

У рубриці «Написане лишається» Степан Ярема публікує два фрагментарні мемуарні тексти Петра Карманського з еміграційного архіву, який донедавна вважали втраченим, і незавершений спогад Вадима Щербаківського про обставини його переїзду з Києва до Львова 1909 року.

В розділі рецензій вирізняється ґрунтовний відгук Наталі Костенко про книжку Валерії Смілянської та Ніни Чамати «Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка». Крім того, Анатолій Шпиталь оглядає нову антологію латвійської поезії в перекладах Юрія Завгороднього, Оксана Мусієнко — українське видання кінематографічних есеїв Анджея Вайди, а Світлана Луцій — випущений у Дніпропетровську збірник спогадів про Валер'яна Підмогильного «Нащадок степу».

Перший цьогорічний випуск відкривається офіційними матеріалами, пов'язаними з відзначенням у листопаді 2001 року 70-річчя Інституту літератури ім. Шевченка НАН України. Тему продовжує добірка ювілейних силуеток літературознавців, що так чи так були причетні до Інституту. Юрій Шанін згадає теплим словом шевченкознавця Юрія Івакіна та публікує кілька його — як завжди, блискучих — літературних пародій, Анатолій Шпиталь складає «данину пам'яті» Вікторів Іванисенку, Іван Денисюк розповідає про критика Тараса Салигу.

У рубриці «Питання текстології» триває обговорення концепції нової п'ятитомної академічної історії української літератури. Знову в дискусії бере слово Ярослав Поліщук, звертаючись до проблеми постмодерної парадигми як можливого підґрунтя альтернативної історії літератури.

У блоці історико-літературних студій подибуємо змістовні розвідки Ольги Камінчук про структурно-семантичний синкретизм лірики Миколи Філянського, Надії Колошук про роман Євгена Плужника «Недуга» як зразок модерної інтелектуальної прози, Ігоря Мельниченка про рецепцію творчості Карла Гінке Махи в українській літературі. З ними сусідять менш вдалі матеріали: цікавий, але дещо школярський за виконанням аналіз оповідання Майка Йогансена «Нечиста сила» як пародії на поетику Гоголевих «Вечорів», який належить Ярині Цимбал, і зовсім уже неглибока стаття Ірини Арендаренко про мотив повернення мертвого нареченого в українських та англійських романтиків.

Людмила Таран аналізує поетичний доробок Віктора Кордуна, а Анна Біла — лірику Сергія Жадана.

У розділі рецензій Галина Сиваченко скептично оцінює львівську навчальну серію «Усе для школи», Тамара Носенко оглядає новини українського оригінального та перекладного письменства в Румунії, Євген Баран відгукується про повість Григорія Гусейнова «Станційні пасторалі», а Юрій Горбляньський — про українське видання новел вірменського прозаїка Левона Хечояна.

Число журналу завершують огляд виставки архівних матеріалів українських письменників ХVII–ХХ століть із зібрання Інституту літератури, що проходила наприкінці минулого року в Національному музеї Тараса Шевченка, та коротка інформація про минулі та прийдешні міжнародні конференції з україністики.

Інститут літератури ім. Тараса Шевченка НАН України
01001, Київ-1, Грушевського, 4
Тел.: 228-53-75 • Факс.: 228-52-81, jour@sich.freenet.kiev.ua